

Semra Çinemre, *Lawrence Kohlberg: Ahlak Gelişim Teorisi ve Ahlak Eğitimi Yaklaşımı* Nobel

Yayınclık, 2020, Ankara, ISBN: 978-625-7258-32-6

Sümeyye Can¹

Ahlak, insanlığın varoluşuyla birlikte ortaya çıkan; mahiyeti, temelleri, evrenselliği gibi çeşitli açılardan filozof, psikolog ve eğitimciler tarafından günümüze kadar tartışılmalı en kadim konulardan biri olmuştur. Tarih boyunca ahlak ile ilgili çeşitli teoriler geliştirilmiş ve tanımlamalar yapılmıştır. Bazı teoriler diğerlerine göre daha etkili olmuş; asırlar sürecekt tartışma ve değerlendirmelere konu olmuştur. "Kohlberg'in Ahlak Gelişim Teorisi" de bu teorilerin en önemlilerinden bir tanesidir. Trabzon Üniversitesi İlahiyat Fakültesi doktor öğretim üyesi Semra Çinemre, Kohlberg'in ahlak çalışmalarına temel ve eleştirel bir bakış sunduğu *Lawrence Kohlberg: Ahlak Gelişim Teorisi ve Ahlak Eğitimi Yaklaşımı* adlı doktora çalışmasını yaparak 2020 yılında kitap olarak yayımlamıştır. Eser, ahlak gelişimi ve ahlak eğitimi üzerine yıllarca kafa yormuş ve düşünce geliştirmiş bir bilim insanı olan Kohlberg'in yaşam ve düşünce dünyasına, yaptığı ahlak çalışmalarına, bazı karmaşık ahlak çalışmalarının eleştiriye açık yönlerine ışık tutmaktadır. Yazar, dünya çapında tanınan, üzerinde çokça araştırmalar yapılan Lawrence Kohlberg ve teorisi hakkında Türkiye'de hak ettiği nitelik ve nicelikte çalışma yapılmadığını ifade ederek kitabın yazılma amacının teorinin kapsamlı bir şekilde ortaya konulması olduğunu kitabın önsözünde beyan etmiştir. Ayrıca yazar, bu eserin özellikle ahlak gelişimi ve eğitimi konularında yapılacak çalışmalara zemin oluşturması ve bu alandaki boşluğa katkı sunması amacıyla yazıldığını dile getirmiştir. Yazar, kitabın Türkiye'de bizzat Kohlberg'e ve çağdaşlarına ait birincil kaynakların analiz edilmesiyle ortaya konulan ilk telif kitap olduğuna ve önemli bir boşluğu dolduracağına ayrıca dikkat çekmiştir.

Kitap hacim olarak küçük fakat muhtevası yönüyle kıymetli tespit ve değerlendirmeler barındırmaktadır. Muhteva itibariyle soyut ve felsefe boyutu geniş olan konular ele alınmakla birlikte içerik karmaşık felsefi tartışmalardan uzak tutularak Kohlberg özelinde anlaşılır bir üslupla kaleme alınmıştır. Bazı anlatımlarda tablo kullanılmış ve konular üst-alt başlıklara ayrılarak sistematik bir anlatım benimsenmiştir. Kitap sonuç ve değerlendirme haricinde iki ana bölümden oluşmaktadır. Kitabın birinci bölümü, "Kohlberg, Ahlak Gelişim Teorisi ve Teoriye Yöneltilen Eleştiriler"dir. Bu bölüm, "Kohlberg'in Hayatı ve Ahlak Anlayışı", "Ahlak Gelişim Teorisi" ve "Teoriye Yöneltilen Eleştiriler" olmak üzere üç alt başlık halinde ele alınmıştır.

¹ Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Din Eğitim Yüksek Lisans Öğrencisi, Email: Sumeeyecan2017@gmail.com, ORCID: 0009-0001-7805-9569.

"Kohlberg: Hayatı ve Ahlak Anlayışı" olan birinci başlıkta teoriyi öne süren Kohlberg'in ahlak teorisinin okuyucu tarafından daha iyi kavranması adına doğduğu çevre, aile yaşamı ve ahlak düşünce yapısını etkileyen bazı önemli olayların arka planı okuyucuyla paylaşılmıştır. "Ahlak Gelişim Teorisi" olan ikinci alt başlıkta, teorinin arka planını oluşturan ve uzun bir tarih boyunca tartışılmış felsefi ve psikolojik temelleri ele alınmış, teorinin temel kavramlarına, ahlak gelişim basamaklarına, ahlaki yargı ikilemelerine ve Kohlberg'in araştırma yöntemlerine yer verilmiştir. Kohlberg'in ahlak teorisinin dayandığı felsefi arka plan, felsefi düşünce, "ahlakı akıl ile temellendiren" filozofların ahlakla ilgili bazı düşünceleri alıntı yapılarak Kohlberg'in hangi filozoftan hangi yönden etkilendiğini okuyucuya alıntılarla gösterilmiştir. Bu alıntılar Kohlberg'in görüşlerinin anlaşılabilirliğini desteklemekle birlikte bazı yerlerde kısa tutulmuş ve bu durum bazı konular arasında bağlantı kurulmasını güçleştirmiştir. İnsanlığın varoluşundan beri insanın ayrılmaz iki parçası olan duyguların ve dinin bu ahlaki temellendirmede yadsınması ve yalnızca akla indirgenmesi okuyucunun kafasında Kohlberg'in ahlak gelişim teorisine karşı bazı soru işaretlerine sebebiyet vereceği tahmin edilmektedir. Bu başlık altında yine ele alınan Kohlberg'in ahlaki gelişim basamakları tek tek açıklanmış ve her basamak meşhur ahlaki "Heinz İkilemi" ile örneklendirilmiştir. Anlaşılabilirliği kolaylaştırmak adına basamak ve ahlaki ikilemler ayrıca tablolandırılmıştır.

Üçüncü alt başlık "Teoriye Yöneltilen Eleştiriler"de ise Kohlberg'in teorisine sıklıkla yöneltilen eleştiriler "Teorik, pratik ve dini" olmak üzere üç ana başlıkta ele alınmıştır. Bu başlıklar da kendi içlerinde alt başlıklardan oluşmaktadır. Yazarın Kohlberg'e yöneltilen eleştirileri sistemli bir şekilde başlıklandırarak ele alması okuyucunun konuyu zihninde toparlaması ve sistematik bir hale getirmesi açısından faydalı olmuştur.

Kitabın ikinci bölümü "Ahlak Eğitimi Yaklaşımı ve Uygulamaları"dır. Bu bölüm kendi içinde "Amerika'da Ahlak Eğitiminin Tarihsel Gelişimi", Kohlberg'in Ahlak Eğitim Yaklaşımı" ve "Kohlberg'in Ahlak Eğitim Uygulamaları" olmak üzere üç alt başlık halinde ele alınmıştır. "Amerika'da Ahlak Eğitiminin Tarihsel Gelişimi" isimli birinci alt başlıkta Amerika'daki ahlak eğitiminin 17. ve 18. yy'daki sömürge döneminden, Kohlberg'in teorisinin ortaya çıktığı 20.yy'daki yakın döneme kadarki tarihi gelişime kısaca yer verilmiştir. Yazarın süreci kısa tutmasına rağmen, dönemin genel özelliklerine ve temel felsefesine yer vermesi, sürecin okuyucunun zihninde bütüncül bir şema oluşturması açısından yararlı olmuştur.

"Kohlberg'in Ahlak Eğitimi Yaklaşımı" isimli ikinci alt başlıkta ise konu daha detaylı ele alınarak, bu yaklaşımın tamamıyla orijinal bir yaklaşım olmadığı Kohlberg'in kendi cümleleri ile ifade edilmiştir. Kitapta Kohlberg'in eğitim anlayışında özellikle etkilendiği Platon, Dewey, Piaget, Durkheim ve İsrail kibutzlarına² ismen değinilmiş, onların eğitim anlayışları hakkında detaylı bilgiye yer verilmemiştir. Kohlberg'in etkilendiği bu düşünür ve grupların eğitim anlayışını daha iyi anlamak için farklı bilgi kaynaklarına başvurmak gerekmektedir. Kitabın bu bölümünde yine önemli düşünce ve kavramlara yer verildiği fakat bazı düşünce ve kavramlar hakkında yeteri kadar açıklama yapılmadan yüzeysel geçildiği gözlemlenmiştir. Örneklendirmelere ise bu bölümde pek yer verilmemiştir. Yazar, ahlak eğitiminin iki temel

² Kibutz İsrail'de geleneksel olarak tarıma dayalı tüm mülkiyetin ortak olduğu komün-kolektif tarzı yaşayan topluluklara verilen isimdir.

unsuru olan “öğretmen” ve “müfredat” kavramlarını ayrı başlıklar altında ele alarak Kohlberg’in bu kavramlarla ilgili görüşlerini aktarmıştır. Bu başlıkların içeriğini aktarırken bazı alt başlıklar oluşturarak maddeleme yöntemine gitmiş ve kısa açıklamalarda bulunmuştur. Özellikle Kohlberg’in ahlak gelişim müfredatını planlamada izlenecek basamakların bu şekilde zikretmesi kolaylaştırıcı bir unsur olmuştur.

"Kohlberg'in Ahlak Eğitim Uygulamaları" adlı üçüncü alt başlığında Kohlberg'in ahlaki ikilem tartışmalarına ve adil toplum uygulamalarına yer verilmiştir. Örnek uygulamalara geçilmeden önce Kohlberg'e göre sınıf içerisinde ahlaki ikilem tartışmalarını uygulamak için dikkat edilmesi gereken hususlara ve izlenmesi gereken adımlara alt başlıklar halinde ayrıca yer verilmiştir. Son olarak Kohlberg'in ahlak eğitim modelinin uygulandığı iki örnek okul ve kısaca yürütülen faaliyetler okuyucuyla paylaşılmıştır. Bu kurumlarda yapılan uygulamaların başarılı ve başarısız olduğu yönleri sebepleri ile açıklanmıştır. Kitabın bu bölümünde Kohlberg'in eğitim uygulamalarına dair örnekler artırılabilir ve biraz daha detaylandırılabilirdi.

Kitapta bazı konulara başlık altında kısaca değinilmiş, onun farklı bir başlık altında daha detaylı anlatılacağı dipnotta belirtilmiştir. İfade edilen bu durumun ileriki sayfalarda söylenildiği gibi açıklığa kavuşturulduğu gözlemlenmiştir. Kitapta geçen bazı özel kavram ve terimler okuyucuya anlama kolaylığı sağlaması açısından dipnotta açıklanmıştır. Örneğin paragrafta "Kohlberg, ahlaka yönelik deontolojik bir tavır takınmaktadır." ifadesi, dipnotta "Deontolojik ahlak kavramı, belli eylemlerin, sonuçlarına bakılmaksızın, özünde doğru ya da yanlış olması demektir." şeklinde ifade edilerek okuyucunun bağlamdan kopmamasına yardımcı olmuş ve düşüncenin anlaşılabilirliğine katkı sunması yönünden yeterli görülmüştür.

Yazarın tüm bunları hem konu bütünlüğünü korumak hem de okuyucunun ihtiyaç duyacağını düşündüğü bilgiye ulaşımını kolaylaştırarak ilgi ve merakını canlı tutmak amacıyla yaptığı gözlemlenmiştir.

Kitabın kaynakçasının büyük çoğunluğu yabancı birinci el kaynaklardan ve Lawrence Kohlberg'in kendi orijinal eserlerinden oluşmaktadır. Kohlberg'in ahlakla ilgili teori ve eğitim yaklaşımları üzerine yapılan bu çalışmada konuyla ilgili gerek açıklayıcı gerekse eleştirel kaynaklardan amaca hizmet eden, alanda temel sayılacak eserler kaynak olarak kullanılmıştır.

Eserin muhtevasıyla ilgili göze çarpan olumsuz bir husus bazı alt başlıkların örneklerle yeteri kadar zenginleştirilmiş olmamasıdır. Bazı konulara kısaca değinilerek bilgi verilmiş, o konunun diğer alanlarla bağlantısı detaylıca açıklanmamıştır. Bu durum konular arasında kurulması gereken bazı bağlantıların eksik kalmasına sebep olabilir. Buna ek olarak Kohlberg'in eğitim uygulama örnekleri çeşitli açılardan ele alınabilir biraz daha detaylandırılabilirdi. Örnekler çerçevesinde ahlak eğitimi ile ilgili birkaç farklı örnek verilmesi ve güncelle bağının sağlanması okuyucuya daha farklı bir perspektif ve karşılaştırma alanı verebilirdi.

Muhteva ile ilgili okuyucuda olumsuz bir algı oluşturabilecek diğer bir husus içeriğin genel anlamda yoğun bilgi içerikli cümleler barındırması ve bu cümlelerin üst üste zikredilmesidir. Bu okuyucuyu yorabilir, bilgiler arasında bağlantılar kurmasını ve bazı çıkarımlarda bulunulmasını yavaşlatabilir.

Muhteva ile ilgili göze çarpan diğer bir olumsuz husus Kohlberg'in ahlak anlayışının oluşma sürecinin anlatıldığı başlıklardan bazılarında süreçten önce direkt sonucun ifade edilmesi olmuştur. Okuyucu, sonuca direkt girişte ulaştığı için sonradan açıklanan süreci es geçebilir. Bu durum kişinin süreci yeterince değerlendirmemesine ve bazı bağlantısal durumların farkına varmamasına sebebiyet verebilir.

Sonuç olarak yazar, kitabında Kohlberg'in hayatını, ahlak anlayışını, ahlak gelişim teorisini, ahlak eğitim anlayışını, uygulamalarını ve bu çalışmada kullandığı yöntemleri, teoriye karşı yöneltilen eleştirileri bütüncül bir şekilde ele almış ve bu başlıkları konu özelinde okuyucuya sunmaya çalışmıştır. Kitabın konuyu ele alış şeklinin sistematik ve bütüncül olması, okuyucuya konuyu anlama ve takip etme bakımından kolaylık sağlamıştır. Aynı şekilde içeriğin konu başlıklarına bağlı kalarak, vermek istediği mesajı açık ve net bir şekilde ifade etmesi kitabı daha akıcı bir hale getirmiştir. Yazar, kitabın sonuç bölümünde Kohlberg'in ahlak teorisine bütüncül bir ahlak yaklaşımı çerçevesinde artı ve eksi yönleriyle bazı değerlendirmelerde bulunmuş ve günümüzde nasıl bir ahlak yaklaşımına ve eğitimine sahip olunması gerektiğini güzel ve net bir şekilde ifade etmiştir. Varılan sonucun hem akli hem de bilimsel veriler üzerinden yapılması ve var olan gerçeklerin göz önünde bulundurulması ortaya konulan tespitlerin güvenilirliğini artırmıştır. Bununla birlikte kitabın başında zikredilen çalışma amacının yerine getirildiği ve belirtilen problemlere cevap bulunduğu gözlemlenmiştir.

Kitap, din eğitimi alanında ahlak gelişim ve eğitimi konusunda farklı teori-yöntem geliştirmeye çalışan araştırmacılara faydalı bir içerik oluşturmuştur. Kitabın üniversite öğrencilerine ve bu alanda çalışma yapacak kişilere daha çok hitap ettiği gözlemlenmiştir.